

УДК 930.2:911(477.83)“15/17”
DOI: 10.26661/swfh-2017-49-046

Б. В. Смерека

ОПИСОВО–СТАТИСТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ШЛЯХЕТСЬКИХ МАЄТНОСТЕЙ В РУСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ У XVI–XVIII ст. (НА ПРИКЛАДІ КОМАРНІВСЬКОГО КОМПЛЕКСУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ЗЕМЛІ): ІНВЕНТАРІ

У статті продовжено аналіз інформативності описово-статистичних джерел ранньомодерної доби на прикладі приватної маєтності (в даному випадку Комарнівського ключа у Львівській землі Руського воєводства). Розглянуто два розлогі інвентарі маєткового комплексу – недатований (орієнтовно укладений в третій чверті XVII ст.) і з 1746 р., за якими досліджено оселення та загосподареність ключа. З використанням інших джерел, укладених в цей же час (єпископської візитації греко-католицьких церков Щирецького намісництва та реєстру поголового податку з євреїв Львівської землі), перевірено вірогідність демографічних параметрів.

Ключові слова: описово-статистичні джерела, приватні маєтності, Річ Посполита, інвентарі.

В першій частині нашого дослідження¹ ми зосереджували увагу на відомостях про поселення Комарнівської маєтності у податкових реєстрах, які, в основному, були укладені в XVI–XVII ст. У другій частині ми звернемося до інформації іншого різновиду описово-статистичних документів – інвентарів. Огляд історіографії дозволяє констатувати, що аналіз їх інформаційного потенціалу найчастіше здійснювався дослідниками у рамках публікацій цих джерел. Власне, Руське воєводство, у складі якого знаходився Комарнівський комплекс, представлене рядом видань інвентарів, що стосуються практично одних лише королівських маєтків.

Так, впродовж 1896–1897 рр. на сторінках часопису Наукового товариства імені Шевченка “Записки НТШ” Михайлом Грушевським були опубліковані найдавніші серед досі віднайдених інвентарі Перемишльського (1494 р. [1]) та Львівського (1495 р. [2]) староств. У двох номерах журналу “Kronika powiatu Rohatyńskiego” за 1933 р. знаходимо інвентар Рогатинської королівщини Галицької землі 1616 р., впорядкований невідомим дослідником [3]. В повоєнний період Ярославом Кісем та Ядвігою Турською були видані два інвентарі – міських сіл Львова (Замарстинів, Поріччя і Волиця; єдиний, який не стосувався старостинських маєтностей) з 1546 р. [4] і самбірських соляних жуп 1558 р. [5].

В ряді статей Ігоря Смутка та Леоніда Тимошенка опубліковані описово-статистичні документи з історії Дрогобицького староства Перемишльської землі – зокрема, інвентар королівщини 1568 р. [6]. У 2015 р. вийшов друком інвентар Снятинського староства Галицької землі, опрацьований Петром Сіреджуком [7]. Таким чином, огляд джерельних публікацій і аналітичних розвідок засвідчує низький рівень репрезентації Руського воєводства (і, особливо, Львівської землі).

Відомості про Комарнівську маєтність вдалося відшукати у двох розлогіх господарських інвентарях, аналіз інформативності яких ми проведемо у запропонованій статті. Оскільки інвентарі уклалися при переході маєтності від однієї особи до іншої, встановимо спочатку власників ключа. В першій частині дослідження ми згадували про володільців Комарнівського комплексу у XVI ст. (родину Мелецьких), додатково перелічивши власників сіл, що увійшли до складу маєтності з XVII ст. Так, у 1590 р., після одруження з донькою Миколая Мелецького Катажиною, Комарним оволодів Ян Остророг (в 1610 р. зайняв уряд познанського воєводи), який збудував неподалік міста звіринець [8, с. 574; 9, с. 509, 510].

Комплекс зосереджувався у руках родини Остророгів впродовж більшої частини XVII ст. В поборовому реєстрі 1661 р. власником маєтності названий краківський канонік Станіслав Остророг, внук Яна [10, с. 518]. За документом до складу ключа, крім Комарна, входило 15 сіл: Андріянів (3 лани), Березець (4,5 л.), Бучали (8 л.), Грімно (23 л.), Зашковичі (частина), Кліцько (8,25 л.), Колодуби (9 л.), Лівчиці (5 л.), Підвисоке (частина), Поріччя (1,75 л.; у тенуті Чурковського), Татаринів (6 л.), Угерці (1,75 л.), Хлопи (12 л.), Чуловичі (3 л.), Якимчиці (2 л.) [11, арк. 8, 8зв., 13, 26зв., 31зв., 32, 33зв., 38зв., 39, 46, 57зв. –58, 64, 80, 82зв., 88зв. – 89].

Відомо також, що перед 1690 р. маєтністю володів великий коронний хорунжий Ян Станіслав Яблонівський [12, с. 362 № 6064]. Обставини і точні дати передачі Остророгами комплексу Яблонівським встановити не вдалося. Можемо лише стверджувати, що родинні зв'язки усіх його власників в цей період були досить тісними. Так, дід Яна Станіслава, великий коронний мечник Ян Станіслав у 1630 р. одружився з донькою згаданого вище Яна Остророга Анною [9, с. 511]. За свідченнями польського історика Станіслава Цинарського, вона внесла у володіння чоловіка “острозькі дібра” [13, с. 220–221]. Однак, місто Острог – центр однойменної ординації у Волинському воєводстві – перебував на той момент у власності магнатів Заславських. Невідомо, про які саме “дібра” йдеться – можливо, це була Комарнівська маєтність, яка могла

¹ Стаття під назвою «Описово-статистичні джерела до вивчення шляхетських маєтностей в Руському воєводстві у XVI–XVIII ст. (на прикладі Комарнівського комплексу у Львівській землі): реєстри поборового, поголового, подимного і чопового податку» опублікована в 47 випуску збірника «Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету».

ще у другій чверті XVII ст. певний період належати Яблоновським, після чого на деякий час повернулася до Остророгів.

26 травня 1690 р. Комарно від Яна Станіслава Яблоновського перейшло у власність Яна Кароля Дольського [14, с. 1712–1717; реґест: 12, с. 362 № 6064]. Першою його дружиною була донька рогатинського старости Зиґмунта Остророґа і Анни Потоцької Ельжбета, що в свою чергу доводилася двоюрідною онукою того ж таки Яна Остророґа (по батькові), а також племінницею Станіслава “Ревери” Потоцького (по матері), очільника Городоцького староства, яке межувало з Комарнівською маєтністю з півночі [15, с. 238]. Вдруге Ян Кароль Дольський одружився з Анною Ходоровською, донькою сестри великого коронного гетьмана Станіслава Яна Яблоновського [15, с. 238; 16, с. 289]. В свою чергу, для Ходоровської шлюб з Дольським також був другим – вперше вона вийшла заміж за Константія Кшиштофа Вишневецького, з яким у неї народився син, Міхал Сервацій Вишневецький. Останній зосередив у своїх руках контроль над Комарнівським ключем після шлюбу з донькою Яна Кароля і Ельжбети Дольських Катажиною [12, с. 404 № 6816, 6821; 15, с. 227]. На момент оволодіння (початок XVIII ст.) ключ нараховував, крім Комарна, 23 поселення: Андріянів, Березець, Бірче, Бучали, Горбуля, Грімне, Грунт, Зашковичі (частково), Катериничі, Кліцько, Колодруби, Литовка, Лівчиці, Новосілки, Підвисоке, Повергів, Поріччя, Саска (Бартошівка), Свинюша, Татаринів, Хлопи, Чуловичі, Якимчиці [17, с. 1053, 1055, 1059, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1067, 1069, 1072, 1073, 1074, 1078, 1080–1081].

Старша донька Міхала Сервація Анна у 1722 р. вийшла заміж за ґорждовського старосту Юзефа Оґінського (з часом набув уряд троцького воеводи) [15, с. 239]. У подружжя в 1730 р. народився син, Міхал Казімеж Оґінський. У зв’язку з ранньою смертю батька в 1736 р. малолітній Міхал Казімеж не міг претендувати на володіння Комарнівським ключем і маєтність утримував у своїх руках його дід Міхал Сервацій. По смерті останнього в 1744 р. Міхал Казімеж вступив у боротьбу за дідов спадок – йому протистояв інший представник родини Оґінських, надвірний литовський маршалок Іґнацій [18, с. 608]. Врешті, Міхал Казімеж Оґінський зумів закріпити Комарно за собою. Привілеєм короля Станіслава Августа від 11 квітня 1767 р. місту в його дідичному володінні було надано право щорічних ярмарків – на Зелені свята і в день св. Михайла [19, с. 304].

Тепер перейдемо до огляду документів. Перший інвентар (точніше, його фрагменти) внесений в актову книгу гродського суду Львова. Документ не має початку, тому дата укладення нам невідома. Щоправда, її можна приблизно встановити за згаданими в інвентарі особами. Так, власником Колодруб “на цей час” названий Анджея Остророґ [20, с. 530], очільник Дроговизького староства Львівської землі. Про село Кліцько відомо, що воно на момент укладення документу придбане Барбарою Ґраб’янчиною з Куропатник у ґарволинського старости [20, с. 1129]. Барбара Ґраб’янчина (Ґраб’янка) згадана в люстрації Львівської землі 1661–1665 рр. як власниця (посесорка) Мервицької тенути (заставленої королівщини). “Держава” була передана їй за привілеєм короля Яна Казимира від 5 липня 1653 р. [21, с. 50]. У цій же люстрації знаходимо відомості про згаданого вище Анджея Остророґа [21, с. 29]. Тут він названий ґарволинським старостою¹. Все це дає підстави датувати інвентар третьою чвертю XVII ст. (найімовірніше, 60-ми рр.)

Інвентар складається з чотирьох фрагментів [20, с. 371–378, 527–570, 1128–1135, 1155–1160]. Перший містить описи села Татаринів [20, с. 372–374, 374–378] та Кошарського фільварку [20, с. 371]. У другому (найбільшому) знаходимо описи Комарна [20, с. 555–558], сіл Андріянів [20, с. 538–540], Бірче [20, с. 540–541] (разом із присілком Завадівка [20, с. 541–542]), Бучали [20, с. 546–547], Грімно [20, с. 568–570], Грунт Бірче [20, с. 549–550], Зашковичі [20, с. 550–552], Звіринець [20, с. 543], Кліцько [20, с. 543–546], Колодруби [20, с. 530–532], Косовець [20, с. 542], Лівчиці Горішні [20, с. 535–538], Лівчиці Долішні [20, с. 565–567], Новосілка [20, с. 527–528], Повергів [20, с. 532–534], Поріччя [20, с. 549], Підвисоке [20, с. 559–565], Саска (Бартошівка) [20, с. 529–530], Свинюша [20, с. 565–567], Татаринів (разом з фільварком Кошарки, згаданим вдруге [20, с. 534]), Хлопи [20, с. 558–559], Чуловичі [20, с. 548], Якимчиці [20, с. 547–548], фільварку Остророґ [20, с. 538], а також місцевих ставів – Великого [20, с. 552–555] і Паперинського [20, с. 535].

В третьому фрагменті перелічені загородники і комірники невідомого поселення [20, с. 1128–1129], містяться описи сіл Кліцько [20, с. 1129–1133] та Бірче [20, с. 1133–1135]. В четвертому згадуються мешканці невстановленого населеного пункту [20, с. 1155–1157], а також присутня інформація про села Катериничі [20, с. 1157–1159], Горбулю [20, с. 1159] і Литовку [20, с. 1159–1160].

Хоча документ у демографічному відношенні мало репрезентативний, він містить чимало відомостей, що стосуються просторових особливостей розвитку поселень (в т. ч. новозаснованих), а також природних об’єктів. Так, окрім згаданих вище Паперинського та Великого ставу (поруч з яким знаходилися села Андріянів, Березець, Лівчиці, Хлопи і фільварок Остророґ), інвентар фіксує Чуловицький (Новий) став поруч з Чуловичами і Катериничами та Кожухівський став неподалік Підвисокого. Повідомляє документ і про експлуатацію лісових угідь маєтності, найбільш зосереджених у південно-східній її частині, в околицях Татаринів і Колодруб. Ними користувалися мешканці інших сіл ключа – інвентар повідомляє, що жителі Горішніх Лівчиць, навколо яких лісів немає, вирубували тут дерева для зведення гребель на Верещиці. Згадка про сплату “свинячої і бджолоїної десятини” у Підвисокому та Долішніх Лівчицях також опосередковано вказує на використання лісових масивів з господарською метою, оскільки в дубові ліси

¹ Уряд очільника королівщини з центром у містечку Ґарволін (Мазовецьке воеводство) у XVII ст. фактично переходив у спадок між представниками родини Остророґів. Ян Остророґ посідав уряд ґарволинського старости до смерті (1622 р.) [9, с. 509]. Старостою, ймовірно, був і його старший син Миколай [10, с. 518].

селяни водили годувати жолудями стада свиней (як свідчить запис про мешканців с. Литовка, розташованого біля невеликої діброви). Бджільництвом, як правило, також займалися у лісах.

Повідомляє документ і про нові поселення маєтності. Неподалік Долішніх Лівчиць знаходилося новозакладене село Свиноша. Про Косоєць зазначено, що "grunt ten [має] kilka zagrod". Частина села Бірче (можливо, присілок) під назвою Завадівка перебувала у власності якогось П'яновича. Інші згадки про Завадівку в описово-статистичних документах відшукати не вдалося. У володінні Висоцького (ім'я невідоме) знаходилась неназвана частина с. Грімно.

Цікавими є описи ще двох невеликих сіл на півночі маєтності. Зокрема, Литовка, яка відома нам ще з 1427 р. (детальніше – у першій частині нашого дослідження). У описово-статистичних джерелах, створених до середини XVII ст. згадку про це поселення відшукати не вдалося. Нами висловлювалося припущення, що причиною могло бути свідоме приховування факту існування населеного пункту власниками комплексу з метою "применшити" кількість підконтрольних володінь, а відтак – скоротити витрати на сплату ланового податку. Однак, причина "зникнення" села з фіскальних документів могла полягати і в його занепаді. Так, інвентар повідомляє про Литовку, як про "кілька халуп" біля Комарна неподалік невеликого дубового лісу. Новоосадженим селом документ називає також урочище Горбулю (відоме нам з поборових та подимних реєстрів XVI–XVII ст. під назвами Угерці, Венгерці та Венгерка). Йшлося про повторну локацію поселення, яке попередньо також переживало занепад.

Заново, на місці викорчуваного лісу, було закладене Підвисоке¹. На момент створення документу у поселенні вже була церква, оскільки згадувалося, що пароху належить лан угідь. Подібні землеволодіння існували також в Колодрубках та Грімному. Чверть лану належало пароху Кліцька. На ґрунтах Підвисокого виникло село Новосілки (в документі – Новосілка; тепер Новосілки-Опарські).

Окремої уваги заслуговує опис в документі обставин закладення Горбулі. Вони дають змогу унаочнити, хто і яким чином був задіяний до процесу локації (нехай і повторної) нового поселення. Згідно інвентаря, Горбулю, розташовану між Бучалами і Чуловичами та "відокремлену від Катеринич" (очевидно, йшлося про локацію на ґрунтах останнього села) заклав кавалькатор (берейтор, учитель верхової їзди) Кшиштоф, якому в цій місцевості належало кілька лук (очевидно, для випасу коней). Його зусиллями тут було зведено кілька будинків і облаштовано пасіку.

Чимало відомостей документ подає про інфраструктуру маєтності, зокрема про фільварки, яких згадано чотири. Так, фільварок Кошарки, розташований по дорозі з Повергова в Татаринів, "під колодрубівськими лісами", був неоселеним, однак корчмарю з Татарінова тут належав лан угідь. Власниками господарства названі Турський і Ганський. Імен цих осіб встановити не вдалося. Відомо лише, що 27 вересня 1721 р. Ганський передав фільварок (у документі "folwarku onego Tatarynow nazwanego" [14, с. 384]) у заставне володіння хелмському чашнику Боґуславу Бельському, про що йшлося у документі, внесеному в акти львівського гродського суду [14, с. 383–386; реґест: 12, с. 362 № 6064]. Ще один фільварок – Остророґ – знаходився "на просторах Андріянова і Лівчиць". Неподалік с. Хлопи також зафіксовано два неназваних господарства.

На розвиток корчем у маєтності опосередковано вказує інформація про землеволодіння корчмарів. Окрім згаданого вище лану у Кошарках, подібні угіддя знаходимо в Долішніх Лівчицях та Грімному. Корчмаря та мельника згадано в переліку мешканців с. Кліцько. Окремо, "Корчмарське поле" зафіксоване в описі Великого ставу. Серед млинів ключа нам відомо про два об'єкти, розташованих в Долішніх Лівчицях. Один млин на трьох колах знаходився на Великому ставі біля греблі, інший – на чотирьох колах – на Паперинському ставі.

Ще один цінний інвентар Комарнівської маєтності був укладений 17 серпня 1746 р. [23, с. 2083–2154]. На відміну від попереднього, він значно докладніший та інформаційно більш вартісний. Документ розпочинається зі статистичної частини, оформленої в таблицю, колонками якої є порядковий номер, ім'я і прізвище землевласника, кількість відробіткових днів, число городів, ріллі (присутні на передмістях Комарна та в селах), волів та коней. Також зафіксовані об'єми натуральної (овес, гуси, каплуни, кури, яйця у копах і штуках) і грошової данини (чинш з "осілости" та "панщини", з ріллі, городів та пасовищ). Кошти сумуються внизу кожної сторінки (Latus) і в кінці таблиці кожного населеного пункту. Перелік мешканців Комарна розбито на окремі списки за вулицями і передмістями. Після даних про мешканців кожного з сіл слідує інформація про пусті чверті та передані в найм загороди. Подекуди окремо перелічені такі категорії сільських мешканців, як комірники, загородники, мельники тощо. Статистичні відомості завершує загальний сумарий дохід. Далі слідує наративна частина: список повинностей мешканців маєтності (натуральна данина, обов'язок шарварку тощо) [23, с. 2134–2137], детальні описи Комарнівського замку [23, с. 2138–2143], дворів у Литовці [23, с. 2143], Кліцьку [23, с. 2144–2145], Татаринів [23, с. 2145], Колодрубках [23, с. 2146–2148], Березці [23, с. 2149–2151], Остророзі [23, с. 2152–2154] та фільварку Герман [23, с. 2151–2152].

Звернемося до інформації статистичної частини інвентаря, де зібрані переліки власників нерухомості і земельних ділянок у 23 поселеннях маєтності. Згідно з нашими підрахунками, усього документом охоплено 939 господарів (див. табл. 1). З них 342 мешкало у Комарному, що складає 36 % від сумарної кількості. За

¹ Село Підвисоке відоме з XV ст. 4 травня 1464 р. тут (а також в сусідніх поселеннях Велика Горожанна і Ричагів; у джерелі villis nostris Rozonia, Podwisolcze, Riczichow) було впроваджене німецьке право [22, с. 517; реґест: 12, с. 8 № 128].

етнічним складом, в місті серед власників кількісно домінували поляки – 234 особи. Також в Комарному мешкали усі 67 осіб, що були ідентифіковані за іменами як євреї.

Серед урбанонімів в інвентарі зустрічаємо вулицю Шевську. На жаль, з документу неможливо встановити, скільки і чи взагалі на цій вулиці проживали шевці, однак з попереднього недатованого інвентаря довідуємося, що в переліку податків і мит, сплачуваних містянами (ярмаркове, мостове, гребельне), фігурував обов'язок шевців надавати до двору по дві пари “ботів” (чобіт) з кожного ремісника [20, с. 556–557].

Сільське населення маєтності за своїм етнічним складом було переважно українським. Поляки кількісно домінували лише у двох селах – розташованих у безпосередній близькості від Комарна Хлопах, а також у Бучалах.

Таблиця 1. Населення Комарнівської маєтності за інвентарем 1746 р.

№	Населений пункт або його частина	Всього	Укр.	Пол.	Євреї	№	Населений пункт або його частина	Всього	Укр.	Пол.	Євреї
1.	Перша вулиця від костела	6	—	4	2	21.	Підзвіринець, загородники	24	24	—	—
2.	Друга вулиця на Ринку	13	—	4	9	22.	Лівчиці Підгребельні	39	36	3	—
3.	Третя вулиця на Ринку	6	—	2	4	23.	Свинюша	9	7	2	—
4.	Четверта вулиця на Ринку	9	—	4	5	24.	Свинюша, загородники	5	4	1	—
5.	Вулиця від Самбірської брами	16	—	14	2	25.	Андріянів	43	41	2	—
6.	Вулиця від Львівської брами	33	—	22	11	26.	Бірче	19	19	—	—
7.	Шевська вулиця	37	4	31	2	27.	Піски	6	6	—	—
8.	Друга вулиця від Львівської брами	13	1	11	1	28.	Чуловичі	20	17	3	—
9.	Воляни прдм. Липа ³	8	—	6	2	29.	Якимчиці	12	10	2	—
10.	Самбірське передмістя	17	1	15	1	30.	Кліцько	18	17	1	—
11.	Комірники-християни	47	1	18	28	31.	Катериничі	10	—	10	—
12.	Велике Львівське передмістя	79	20	59	—	32.	Горбуля	8	6	2	—
13.	Липа (прдм.)	15	6	9	—	33.	Литовка	6	2	4	—
14.	Різні особи, що утримують міські ґрунти	43	8	35	—	34.	Березець	35	34	1	—
15.	Хлопи	109	10	99	—	35.	Березець, загородники	7	5	2	—
16.	Бучали	21	—	21	—	36.	Березець, комірники	8	4	4	—
17.	Поріччя	33	33	—	—	37.	Татаринів	55	54	1	—
18.	Зашковичі	10	10	—	—	38.	Колодруби	45	45	—	—
19.	Лівчиці Церковні	17	16	1	—	39.	Повергів	22	22	—	—
20.	Лівчиці Церковні, загородники	16	12	4	—	40.	ВСЬОГО	939	475	397	67

Вірогідність демографічних параметрів інвентаря ми перевіримо на прикладі інших документів. Так, за 13 років до його укладення поселення Комарнівського ключа опинилися в полі зору ревізії греко-католицьких

церков (візитації), що проводилася комісарами Львівської єпархії¹. Результати цих перевірок вміщувалися у візитаційні протоколи. Зокрема, зазначалася інформація про інтер'єр церков та їх коляторів (фундаторів, які рекомендували священників на парафію; ними були власники поселення), про наявність у парохів землеволодінь із вказівкою на їх розміри, а також – що найважливіше – зазначалось приблизне число парафіян.

У 1999 р. Ігорем Скочилисом було опубліковано та докладно описано візитаційний протокол Щирецького намісництва [24, с. 475–496; примітки: с. 496–514]. Серед його поселень 9 входили до Комарнівської маєтності – Бірче, Грімно, Кліцько, Колодруби, Лівчиці, Повергів, Саска, Татаринів, Чуловичі [24, с. 480–481, 482–483, 487–490]. Число господарів у шести із них (мешканців Саски і Грімного інвентар 1746 р. не згадує, подібно як візитація – прихожан Колодруб) ми порівнюємо з відомостями про парафіян з візитаційного протоколу. Компаративний аналіз (див. табл. 2) демонструє завищеність даних останнього документу (за винятком с. Повергів, де зафіксовано 22 господарі і 20 парафіян). Зауважимо, що візитатори фіксували лише очільників греко-католицьких сімей і часто ці цифри були заокругленими (особливо, коли йшлося про велелюдні парафії) [24, с. 467].

Таблиця 2. Порівняння демографічних даних інвентаря Комарнівського ключа 1746 р. з параметрами візитаційного протоколу Щирецького намісництва 1733 р.

Село	Посвята церкви	Парафіяни за візитацією 1733 р.	Господарі за інвентарем 1746 р.
Бірче	Св. Йоана Золотоуста (у статті – Яна Хрихостома)	30	19
Кліцько	Успіння Богородиці	20	18
Лівчиці	Не посвячена	160	72
Повергів	Св. Параскеви	20	22
Татаринів	Покрови	60	55
Чуловичі	Св. ап. Пилипа	30	20

Нарешті, кількість сповідників Мойсеєвої віри, зазначених в інвентарі, порівнюємо із даними люстрації поголового податку, зібраного з євреїв Львівської землі 1764–1765 рр. [25]. Зауважимо, що, як і у випадку з візитаціями, де маємо справу із церковними намісництвами, ревізії єврейських громад міст та сіл проводилися не за звичним адміністративно-територіальним поділом, а за кагалами², межі яких не співпадали з кордонами земель та повітів. Так, до складу Комарнівського кагалу загалом входило 69 поселень (67 сіл і 2 міста) [25, с. 341–365], з яких лише 19 належали до маєтності. Загалом в них мешкало 854 (за підрахунками Фердинанда Бостеля – 842 [27, с. 14]) євреї, з них у Комарному 698 (82 %). Це у понад десять разів більше, ніж число містян-юдеїв, що були власниками нерухомості – 67. Зауважимо, що облік у люстрації здійснювався за домами, яких нараховуємо 65 (38 у середмісті, 27 на околицях, “na zatyłach”). Приймаючи до уваги обидва параметри, отримуємо середнє число євреїв, що мешкали в Комарному під одним дахом – воно коливається в межах 10–11. Наші порівняння кількісних параметрів засвідчують, що дані інвентаря 1746 р. для міста можна вважати достовірними, оскільки число власників нерухомості приблизно співпадає з кількістю будинків в Комарному, де мешкали євреї за люстрацією поголового податку.

Таблиця 3. Кількість юдеїв Комарнівського ключа за люстрацією поголового податку з євреїв Львівської землі 1764–1765 рр.

№	Село	Число євреїв (за ф. Бостелем)	Число євреїв (наші підрахунки)	№	Село	Число євреїв (за ф. Бостелем)	Число євреїв (наші підрахунки)	№	Село	Число євреїв (за ф. Бостелем)	Число євреїв (наші підрахунки)
1.	Андріянів	5	5	7.	Колодруби	9	9	13.	Поріччя	9	9
2.	Березець	5	5	8.	Комарно	686	698	14.	Саска	10	10
3.	Бірче	6	9	9.	Лівчиці	4	4	15.	Свинюша	4	4
4.	Бучали	7	7	10.	Нове Село	7	7	16.	Татаринів	11	11
5.	Грімно	21	19	11.	Підвисоке	7	7	17.	Хлопи	20	19
6.	Зашковичі	16	16	12.	Повергів	5	5	18.	Чуловичі	10	10

¹ 1733-ій в якості року укладення візитації (сам документ недатований) приймаємо вслід за українським дослідником Ігорем Скочилисом, який присвятив аналізу цього джерела окрему статтю.

² Серед чотирьох членів комісії, що займалася організацією проведення люстрації в окремо взятій територіальній одиниці, троє були представниками кагалу, а четвертим – католик шляхетського походження, кандидатуру якого визначав королівський староста [26, с. 61, 63].

Зауважимо, що останній документ фіксує євреїв і у селах Комарнівської маєтності, тоді як в інвентарі інформація про них відсутня. Цей фактор підважує достовірність даних інвентарів, оскільки юдеї в селах часто утримували корчми (у Хлопах власник закладу мешкав з родиною з семи осіб [25, с. 353])

Таким чином, можемо констатувати, що інвентарі з розлогими наративними блоками та докладними статистичними даними є цінним джерелом для вивчення приватних (в даному випадку – магнатських) маєтностей в контексті їх демографічного, просторового та економічного розвитку. Ономастичний аналіз імен власників дає змогу оцінити етноконфесійний склад населення – в даному випадку, типовий для XVIII ст.: значне число польського і єврейського елементу у Комарному при майже абсолютному домінуванні українців у селах. Щоправда, відсутність відомостей про наявність і склад сімей зафіксованих осіб утруднює загальні демографічні підрахунки. Подібне стосується зазначення даних про євреїв, які внесені у інвентар 1746 р. лише для Комарна. Ці недоліки інформативності вдалося виявити завдяки порівнянню статистичних параметрів джерел з іншими документами.

Дані інвентарів дають змогу зробити висновок, що простір Комарнівського ключа до XVIII ст. не втратив свого колонізаційного потенціалу і був добре загосподарений. Цьому сприяли, зокрема, значні лісові угіддя, зосереджені на півдні маєтності, які експлуатувалися, в т. ч., для облаштування греблями великих ставів в річці р. Верещиці.

Наше дослідження описово-статистичних джерел з історії приватних маєтностей не претендує на всеохопність. Можливо, в майбутньому будуть віднайдені нові матеріали, що розкриватимуть специфіку розвитку Комарнівського комплексу, або ж інших шляхетських ключів Львівської землі у вказаний період.

Джерела та література

1. Грушевський М. Описі перемиського староства 1494–1497 рр. / М.С. Грушевський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів : Накладом Наукового товариства імені Шевченка, 1897. – Т. XIX. – С. 1–24.
2. Грушевський М. Опис Львівського замку р. 1495 / М.С. Грушевський // Записки Наукового товариства імені Шевченка / Під ред. М. Грушевського. – Львів : Накладом Наукового товариства імені Шевченка, 1896. – Т. XII. – Miscellanea. – С. 1–12.
3. [Anonim]. Inwentarz starostwa Rohatyńskiego z r. 1616 // Kronika powiatu Rohatyńskiego / Red. Mieczysław Opalek. – Rohatyn : Towarzystwo Szkoły Ludowej w Rohatynie, 1933. – Nr. 2–3. – S. 7–19.
4. Кісь Я. Найстаріший інвентар Замерстинова, Волиці і Поріччя – сіл м. Львова: 1546 р. / Я.П. Кісь // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР. – К., 1960. – № 1. – С. 67–70.
5. Turska J. Inwentarz żup samborskich z r. 1558 / Jadwiga Turska // Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa. – Wrocław, 1957. – Т. 1. – S. 294–318.
6. Смуток І. Інвентар Дрогобицького староства 1568 р. / І.І. Смуток, Л.В. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2006. – Т. X. – С. 519–570.
7. Інвентар снятинського староства 1752 р. : [зб. док. / упоряд. П. Сиреджук] ; Інститут історії, археології і етнології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Снятинська районна рада. – Косів : Писаний Камінь, 2015. – 226 с. : іл.
8. Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana / Michał Baliński, Tymoteusz Lipiński. – Warszawa : nakład S. Orgelbranda, 1845. – Т. 2, cz. 2. – S. [547]–1431.
9. Dworzaczek W. Ostroróg Jan h. Nałęcz (1565–1622) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. – Т. XXIV/3. – Zesz. 102. – S. 506–511.
10. Majewski W. Ostroróg Mikołaj h. Nałęcz (1593–1651) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. – Т. XXIV/3. – Zesz. 102. – S. 515–519.
11. Archiwum Skarbu Koronnego, Dział 1 (Rachunki Królewskie 1388–1781), Dz. I, sygn. 145, 91 k.
12. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – Т. 10. Spis oblat zawartych w aktach grodu i ziemstwa lwowskiego / Oktaw Pietruski, Xawery Liske. – Lwów, 1884. – VI, 543 s.
13. Cynarski S. Jabłonowski Jan Stanisław h. Prus III (ok. 1600–1647) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1963. – Т. X/2. – Zesz. 45. – S. 220–221.
14. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ), ф. 9 (Львівський городський суд), оп. 1, спр. 458, 1395 с.
15. Anusik Z. O książętach Wiśniowieckich j czasach w których żyli. Suplement do monografii rodu [Recenzja na: Czamańska I. Wiśniowieccy. Monografia rodu. – Poznań, 2007. – 552 s. + 2 tabl.] / Zbigniew Anusik // Przegląd nauk historycznych. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2009. – R. VIII. – № 2. – S. 149–245.
16. Piwarski K. Dolski Jan Karol, h. Kościeszka (1637–1695) // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków : Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1939–1946. – Т. V. – S. 288–289.
17. Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 4 (Баворовські), оп. 1, спр. 1042, 40 арк.
18. Zielińska Z. Ogiński Ignacy h. własnego (ok. 1698–1775) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. – Т. XXIII/6. – S. 607–610.
19. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego. – Warszawa, 1883. – Т. IV : Kęs-Kutno. – 963 s.
20. ЦДІАУЛ, ф. 9, оп. 1, спр. 615, 1752 с.
21. Lustracja województwa ruskiego 1661–1665. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970. – (Lustracje dóbr królewskich XVI–XVIII wieku. Województwo ruskie). Cz. II : Ziemia lwowska / [wydali E. i K. Arłamowscy]. – Wrocław, 1974. – IX, 216 s.
22. ЦДІАУЛ, ф. 9, оп. 1, спр. 330, 910 с.
23. ЦДІАУЛ, ф. 9, оп. 1, спр. 461, 2638 с.

24. Скочиляс І. Протоколи генеральних візитацій церков Київської уніатської митрополії XVIII століття (на прикладі недатованої єпископської ревізії Щирецького намісництва) // Записки НТШ. – Т. ССХХХVIII : Праці історико-філософської секції. – Львів, 1999. – С. 434–514.
25. ЦДІАУЛ, ф. 9, оп. 1, спр. 959, 638 с.
26. Kuklo C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej / Cezary Kuklo ; Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009. – 521 s.
27. Bostel F. Żydzi ziemi lwowskiej i powiatu żydaczowskiego w r. 1765 / Ferdynand Bostel [Osobna odbitka z: Archiwum Komisji Historycznej. – Т. 6]. – Kraków : Akademia Umiejętności, 1891. – [2], 22 s.

Smereka B. Descriptive and statistical sources to study of the noble estates in Rus' voivodeship in 16th–18th centuries (on the example of Komarno estate in L'viv land): inventories.

In the article analysis of informativeness of Early Modern descriptive and statistical sources extended on the example of private estates (in this case – Komarno estate in L'viv land of Rus' voivodeship). Two lengthy estate inventories – undated (tentatively created in the third quarter of the 17th century) and from 1746 are considered, for which colonization and economic development of estate are investigated. Using other sources, created at the same time (Episcopal visitation of Greek Catholic churches in Shchyrets' vicegerency and Poll Tax register of Jews of L'viv land), the credibility of demographic parameters checked.

Key words: *descriptive and statistical sources, private estates, Polish-Lithuanian Commonwealth, inventories.*

